

**“Төрүт дьарыктары СЭДИП технология нөнгүө
5-7 саастаах оҕоҕо инэрии ньымалара”.**

Ларионова Елена Ивановна

Новикова Татьяна Васильевна

Амма улууһа, Эмистээби МБДОУ “Чуораанчык”

Аныгы сайдыылаах кэмнэ оџону кыра сааһыттан эт-хаан, өй-санаа өттүнэн иитиигэ, уһуйууга улахан болџомто ууруллар. Олох хардыытын кытта тэннэ тэтимнээх сайдыылаах олоххо бэлэм гына иитиллиэхтээх. Маныха оџону кыра эрдэбиттэн төрүт дьарыктарга иитии-үөрэтии көдүүстээх буолуо этэ.

Тыа сиригэр төрүт дьарыктары сайыннарыы оџо борбуйун көтөбүөбүттэн саџаланар. Төрөппүт оџотун бэйэтин кытары ильдэ сылдьан, көрдөрөр, быһаарар, көмөлөһүһүннэрэр, сыһыа кыра-кыралаан этин-сиинин эрчийэр, үлэни итэбэйэн сыһыарар, үөрүйэхтэнэригэр олук уураар; идэ туһунан кэпсиир, араас көрүңүн быһаарар.

СЭДИП технология мадыяала

(0 – 24 саас)

Оҕо улаатар саана 1	Алгыс 2	Төрүт дьарыктар 3	ФГҮӨС 4	Төрүт билии (Соргу үөрэҕэ) 5	Олонхо педагогиката 6	Үлэ түмүгэ 7
0-3	Сытыы тыллаах быһа эппэтин!	1.Сылгыны, ынах сүөһүнү иитии.	1. Национальнай тирэх сыаннастара.	1. Төрүт өйдөбүллэр.	1. Олонхо ытык өйдөбүллэрэ.	1. Оҕо.
4-6	Алгыс баһа сыаланнын!	2. Сиргэ сыһыаннаах үлэ. 3. Айылбаҕа эти-сиини эрчийии. 4. Булт. Уһаныы. 5. Иистэнии. Астааһын.	2. ФГҮӨС ирдэбиллэрэ. 3. Түмүккэ тахсыы (Социализация). 4. Сирдьит сатабыллар.	2. Төрүт өйдөбүл ис хоһооно. 3. Суолтата.	2. Олонхо төрүт өйдөбүллэрэ. 3. Олонхо олуктара. 4. Ньымалара.	2. Төрөппүт. 3.Иитээччи.

Үлэбит сыала - соруга:

- **Оскуола иннинээҕи саастаах оҕолорго төрөөбүт омугун төрүт дьарыктарын араас ньыманан билиһиннэри, өйдөбүлү биэри.**
  - **Төрүт дьарыктарга убаастабылы биэри.**
  - **Саҕалаабыт үлэтин түмүктүүргэ, тулуурдаах, дьанныардаах буоларга иити.**
  - **Төрөөбүт тыл сүмэтин инэрэн тыл саппааһын байыты, сангарар дьобуру сайыннары.**
-
- **СЭДИП технология олох эргииринэн олохсуйар. Ол ыал-оҕо саада-оскуола- идэ кыһата-ыал моделга сөп түбэхэр. Онон киһи олохун сааһынан наардыыр кэрдиис кэммиттэн төрүүбүттэн -24 сааһыгар дылы**
  - **СЭДИП технология Сатабыл, Куолаан үөрэтии технологиялары кытары дьүөрэлэхэр, олонхо эйгэтин олохтуур.**

Төрүт дьарыктар

Оҕо сааһа	Сылгыны, сүөһүнү көрүү-харайыы.	Сиргэ үлэ. Айылбаҕа эти-сиини эрчийи.	Булт. Уһаныы (уолаттар).	Иис. Астааһын (кыргызттар).
0-3	Сылгыны ойууттан көрөн билии. Сүөһү көрүнүн араарыы: ньирэй, ынах, оҕус.	Сири-дойдуну, оту-маһы көрдөрүү, билиһиннэри. Айылбаҕа сырытыннарыы.	Мас оһоһуктары быһаарыы, араарыы. Аҕа, эһэ, убай булдун көрүү-исти.	Иистэнэр ийэ аттыгар сылдыы, үлэни көрүү. Ингэмтэлээх аһынан аһааһын.
4-6	Быһааран, ааттарынан арааран биллэри: - кулун, ат, сылгы; - үүт, сүөгэй, арыы, кымыс, күөрчэх, суорат.	«Айылба», «Эрэкэ-дьэрэкэ оҕолор» өйдөбүллэрин биэри. От-мас, сибэкки арааһын үөрэти, бэйэни кытары илдьэ сылдыы. Оҕону атаһы сыгыннах сырытыннарыы. Салгынна оонньоуу.	талах, мас оонньоурдарынан уһана, бултата оонньоуу. Булт, көтөр туһунан кэпсээннэри исти, аҕаны, эһэни кытары кэпсэти. «Сонор» оонньоуну оонньоуу.	Кыыһы үөрэти: - иистэнэр мал арааһын, суолтатын билэригэр; - Үүт, бурдук, эт ас арааһын араарарга; - оонньоурунан туһанан астыырга.

“Төрүт дьарык” сыллаабы былаана

Балабан ыйа.Улуу Суорун.

Тиэмэтэ: «Кыстыкка бэлэмнэнии».

Түмүктүүр тэрээһин. Сайыннарар оонньуу: Саха балабана. Бырайыак Төрүччү.

Сыала: Кыстыкка кирири сиэрин-туомун оҕолорго кэпсээһин. Уол оҕону аҕата батыһыннара сылдьан кыра сорудахтары толотторон үлэлииргэ, кыыс оҕону дьиэ иһин хомуйартан саҕалаан, ийэтигэр көмөлөһөргө иитии.

Алтынньы. Хотой Айыы.

Тиэмэтэ: «Идэһэ».

Түмүктүүр тэрээһин Идээ быраабынньыга. Оонньуу: «Аһынан күндүлүөх».

Сыала: сүөһү сааһын, өгүн дьүһүнүн, идэһэлэнэргэ сиэри-туому тутуһарга үөрэтии, дьонун-сэргэтин аһатарыгар кыыс оҕо дууһата, майгыта ыраас буоллабына, кини астаабыт аһа амтаннаах, миннигэс буолар диэн өйдөбүлү инэри.

Сэтинньи Байанай.

Тиэмэтэ: «Байанайдаах булчут». Муус ылыыта. Мунхалааһын.

Түмүктүүр тэрээһин: Байанай ыырдарынан уолаттарга күрэх.

Сыала: булчут үлэтин, кини күндү түүлээх кыыллары хайыһарынан, ытынан, атынан сылдьан, капкаан, туһах, сохсо, саа көмөтүнэн тыаба бултуур диэн өйдөбүлү биэри. Булчут үлэтигэр ытыктабылы иитии. Илиминэн, мунханан, туунан балыктыылларын туһунан билиини биэри.

Ахсынньы. Билгэ Хаан.

Тиэмэтэ: «Төрүт дьарык».

Түмүктүүр тэрээһин.Лэпбук Оонньуу: «Ойбон аллары». Иис: Эбэм холбуката.

Сыала: Оҕолорго өбүгэлэрбит былыргы саха балабаныгар олоруттары, кинилэр туттубут тэриллэрин,сэптэрин-сэбиргэллэрин, дьарыктарын билиһиннэри. Өбүгэлэрбит төрүт дьарыктарыгар интириэһи, сэнээриини үөскэтии, үлэһит, көрсүө-сэмэй дьон буолалларын биллэри. Саха таңастарын, ааттарын, аналларын көрөн билиһиннэри, саха таңаһыгар кэрэхсэбили үөскэтии. Төрүт дьарыктар туһунан оонньоон көрдөрөргө үөрэтии. Ойбон алларары кердеруу.

Тохсунньу. Таңха.

Тиэмэтэ: «Тимур ууһа».

Түмүктүүр тэрээһин. Быыстапка.

Сыала: : Уус идэтин, кини дьарыгын суолтатын, туттар тэриллэрин билиһиннэри. Тыл саппааһын байыты.

Олунньу. Одун Хаан.

Тиэмэтэ: «Мас ууһа. Мас оңоһуктар». Күрэх: «Остуол оонньуута».

Кулун тутар. Дьөһөгөй.

Темата: «Сылгыһыт. Сылгыһыт үлэтэ».

Илии үлэтэ: «Кыл мээчик».

Түмүктүүр тэрээһин: бырайыак «Сыарбалаах атынан айан». Сылгы базата.

Сыала: Сылгыһыт идэтин, суолтатын, ат, биз, кулунчук тас көрүгүнэрин, сааһын, туһаларын билиһиннэри (биэни ыыллар, аты көлүйэллэр, миинэллэр). Дьэ сүөһүтүгэр таптала, кыһамныылаах сыһыаннаһыны иитии. Кылынан үлэлиир ньымаларын кыргыттарга көрдөрүү.

Ытыс иһигэр күүскэ баттаан эрийэргэ үөрэтии.

Муус устар. Айыһыт.

Темата: «Аҕа ыал туллар туттааҕа».

Түмүктүүр тэрээһин: Видеоролик: «Мин аҕам - мин киэн туттуум».

Сыала: Оҕо аҕатынан киэн туттарын, убаастыырын иитии, үлэлиир үөрүйэхтэри, сатабыллары сайыннарыы.

Ыам ыйа. Иэйиэхсит.

Тиэмэтэ: «Сааскы дьарыктар». Бурдук үүннэри. кустааһын, андылааһын

Түмүктүүр тэрээһин. Дьаармарка: «Саха оҕото-сатабыллаах хаһаайын».

Сыала: Бурдук үлэтигэр туттуллар тэриллэри билиһиннэри. Кус араастарын, айылбаҕа сылдыыы сизрин-туомун тутуһарга үөрэтии. Тыл саппааһын байытыы: (суха. мас тараах, тимир тараах, сизрпэ).

Бэс ыйа. Үрүн Айыы.

Тиэмэтэ: «Обуруот үлэтэ».

Түмүктүүр тэрээһин. Видеоролик. **Сыала:** дьэ кэргэн эбии дохуотун оҕо билиһиннэри, амтаһыйан, сытырбалаан, тутан-хабан обуруот аһын уратытын быһаарарга үөрэтии . Чинчийэр үөрүйэхтэри, сатабыллары, оҕону үлэнэн сайыннарыы.

От ыйа. Аан Алахчын.

Тиэмэтэ: «От үлэтэ. Сир аһа».

Түмүктүүр тэрээһин. Видеоролик.

Сыала: Оҕолорго отчут үлэтин, окко туттуллар тэриллэрин билиһиннэри. Улахан дьон үлэтигэр ытыктабылы иитии.

Саха сиригэр үүнэр отонноох үүнэиилэри билиһиннэри, амсайан көрөн барыанналары арааралларын ситиһии.

дьэ кэргэн эбии дохуотун оҕо билиһиннэри, оҕону үлэнэн сайыннарыы. Чинчийэр үөрүйэхтэри, сатабыллары сайыннарыы.

Атырдьах ыйа. Аан Дьааһын.

Тиэмэтэ: «Эмтээх оттор».

Түмүктүүр тэрээһин. Гербарий.

Сылгы, ынах сүөһүнү көрүү-харайыы

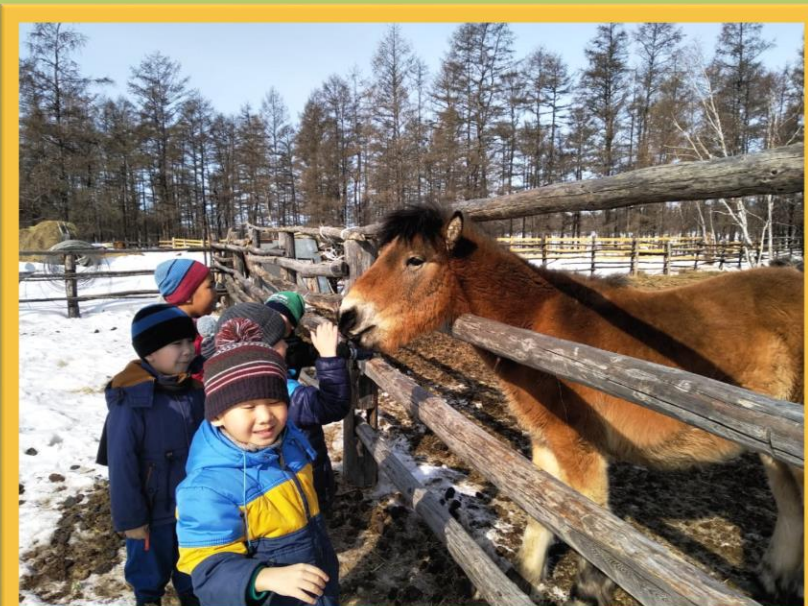

Бырайыак: “Сыарҕалаах атынан айан. Бадымты алаас”

Сылгы базата. Кута алаас

Айылбаба эти-сиини эрчийи.

Булт, балыктааһын (уолаттар)

От үлэтэ, дьизэ кэргэнинэн күргүөмнээх үлэ

Эмтээх оту, сир аһын хомуйуу

**Иис – кылынан, туоһунан
Астааһын – саха астара, ийэ кыыһын уһуйуута**

Обуруот үлэтэ, күөх үүнэйини көрүү

Унаны. Сиргэ үлэ, улахан киһиэхэ көмө буолуу

Түмүк тыл

Билигини кэмнэ саха олох озорор үөрэбин аныгы олоххо сөп түбэһиннэрэн туһаналлар. Онуоха уйулба үөрэбэ, эт-хаан сайдыыта, хамсаныы дьүөрэлэһэн, оҕону үлэбэ, төрүт дьарыктарга уһуйан дэгиттэр киһини иитии СЭДИП технологиянан олохтоноро сабаҕаланар.

Онон билигин, аан дойду биир ситимнэ киирбит кэмигэр, оҕо гражданин, киһилии киһи буола улаатарыгар СЭДИП технология биир хайысха буолан, оҕону кыра сааһыттан Россия гражданинын, Ийэ дойдутун төлөннөөх патриотун быһыытынан улаатыннарыы, иитии, сайыннарыы сөптөөх хайысха буоларын олох көрдөрөр.

Туһаныллыбыт литература

1. Чехордуна Е. П. СЭДИП технология. – Ытык Күөл 2016 с.
2. Иванова Г.Н.-Айтыына. Өбүгэ үгэнин утумнаан. –Дьокуускай. Бичик 2017 с.
3. Федоров И.Г., Васильев П.К. Өбүгэбит олоҕо-дьаһаҕа. – Дьокуускай. Бичик 2012 с.
4. Саввина М.Н. Тулалыыр эйгэни билиһиннэри уонна оҕо тылын сайыннарыы. – Дьокуускай 1992 с.
5. Васильев П.К., Охлопков М.К. Сахалыы оонньуулар. - Дьокуускай